

50 YIL ÖNCE TÜRK-İŞ GENEL BAŞKANI HALİL TUNÇ GENEL GREVİ SAVUNUYOR VE UYGULUYORDU

3 Nisan 2025

Yıldırım Koç

Günümüzde hatırlayan çok yoktur, ama Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, günümüzden tam 50 yıl önce, Ege Bölgesi'ni etkileyen bir genel grev gerçekleştirdi.

Türk-İş'in 16 Haziran 1975 günü gerçekleştirdiği "İzmir Genel Grev"i veya "Emeğe Saygı Direnişi", çeşitli etmenlere bağlı olarak oluştu. Bunların en önemlileri, kıdem tazminatı konusundaki gelişmeler, işçileri memurlaştırma çabaları ve işverenlerin saldırı lokavtlarıydı.

Halil Tunç, 50 yıl önce, 8-12 Mart 1975 günleri Türk-İş'in Ankara'da düzenlediği Birinci İşçi Kurultayı'nda yaptığı konuşmada şunları söyledi:

"Tüm konuşmacı arkadaşlarım genel grevden söz etti. Sayın Tunç, genel grev konusunda sık sık konuşuyor, konuşmaktansa bunu uygulama alanına koyalım, dediler. (...)

"Genel grev nedir, arkadaşlar? Genel grev, yapıldığında, hayatın işçisiz yaşanılmaz olduğunu, yaşanamayacağını gösterir. Elektrik kesiktir, su kesiktir, ekmek yoktur, radyo susmuştur, gazete yoktur, tren işlemez, uçak işlemez, dolmuş işlemez, üretim yoktur, adeta hayat durmuştur. İşte böyle bir uygulama, işçiye şimdiye kadar öğrettiklerimizin, öğretmek istediklerimizin, işçinin kendisine güven duyduğunu sağlamasının en etkili aracı olacaktır. İşçi o zaman, ben ne büyük bir varlıkmişim da şimdiye kadar haberim yokmuş, demek hayat benim elimdeymiş, istersem hayatı durdururum, diyecektir. İşte genel grevin, ancak bütünleşmek suretiyle, bütün sendika yöneticilerinin inançla benimsediği bir ortamda yapılması, bir gün de olsun, yarım gün de olsun, başarısı bir tarafa, işçinin kendisine güven duygusunu sağlayacaktır. Genel grev bu bakımdan anlamlıdır. Arkadaşlarım, genel grev tehdidini muayyen zamanlarda yaptığımız doğrudur. Bu kurultaya kadar teşkilatma yüzde yüz güvenim olmakla beraber ve genel grev ilkesinde birleşmiş olmamıza rağmen uygulamada değişik kanaatlere sahiptik. Bunları kınamak için söylemiyorum, fakat bir zaman geldi, Halk Partisi, MSP Koalisyonu kuruldu. Hükümet buhranları, seçimden sonra 100 gün süren hükümet buhranları gibi devam etmeğe başladı. Unutkan milletiz, geçmiş çabuk unutupuyoruz. Halkın o günlerde sıkıntıları bugün olduğu gibi zirvedeydi. Siyasi partilere sorumluluğunu hatırlatmak ve teşkilatımızın büyük desteğini sağlayarak bir genel grev düşünüyorduk, göze alamadılar. Nitekim 20'sinden önce hükümet kuruldu. İstedığımız biçimde güçlü bir hükümet mi oldu? Elbette değil. Fakat şekil bakımından genel grev tehdidi yerini buldu." (Türk-İş, Birinci İşçi Kurultayı, 8-12 Mart 1975, Ankara, Türk-İş Yay.No.83, Ankara, 1975, s.377)

Halil Tunç, Türk-İş'in 3-4 Mayıs 1975 günleri düzenlediği Diyarbakır Bölge Kurultayı'nda da şöyle konuştu:

"Denir ki, Halil Tunç sık sık Genel Grevden bahseder, fakat bunu uygulamaz. Bu da evvela ilkeler gibi işçiye benimsetilmesi lazım gelen bir konuydu. Evvela genel grevin tartışması vardı. Biliyorsunuz Erzurum'da da bu yapıldı. Önce işçi hareketi genel grev tartışmasını iç bünyesinde halletmeliydi. Genel grevin uygulanırlığı konusunda hiçbir işçimizde tereddüt kalmamalıydı. Bir de genel grev öğretilmeliydi. Onun için bilinçli olarak sık sık genel grevden söz ettim. Türk işçisinde genel grev şuurunun uyanmakta olduğunu yapılan müracaatlardan anlamak mümkündü. Soruyorlardı: Genel grev nedir? Genel grev şudur dedim."

"Basit ifadesiyle: Suların akmaması, elektriklerin kesilmesi, uçağın işlememesi, otobüsün işlememesi, daha doğrusu hayatın durdurulması, dedim. Zaman içinde işçinin şu düşünceye gelmesini istedim: Benim elimde ne büyük güç varmış da ben bunun bilincinde değilmişim. Demek ki ben genel grev yaparsam, hayat felce uğruyor. Demek ki benim elimdeki silah bu denli güçlüymüş. İşçinin kendisine güven duygusu yükseldi. Benim elimde gerektiğinde öyle bir silahım var ki bu silahımı kullandım mı alamayacağım hak yoktur. Genel grev, haklı olduğu bir davada başarıya ulaştıracak tek güçtür, demeye başladı. İşte bu noktadan sonradır ki genel grev uygulanabilir hale geldi. (...)

"Beyler, sendikacılık biraz da risk işidir. Elbette riski gözüne alacaksınız. Ben yine iddia ediyorum, Türk toplumunun hayatıyetiyle ilgili bir konuda eğer bu haklara müdahale edilmesi gerekirse, yine huzurunuzda söylüyorum, genel grev yasa dışı olsa dahi, ben Türk işçisine genel grev yaptıracağım. Kendimi bu konuda haklı görüyorum. Benim bu hakkıma tecavüz edilecek de ben susacağım. Benim en etkili silahım grevdir." (Türk-İş, İlkbahar Bölge Kurultayları, Diyarbakır, Samsun, Sivas, Eskişehir, Türk-İş Yay.No.88, Ankara, 1976, s.116)

Halil Tunç, Türk-İş'in 10-11 Mayıs 1975 günleri düzenlediği Samsun Bölge Kurultayı'nda da İzmir'de kısa bir süre önce gerçekleştirilen mitingi şöyle anlattı:

"Arkadaşlar, miting yaptık. İşçi arkadaşlarım İzmir'de üç günde muhteşem bir miting hazırlamışlar. Ankara'dan geniş bir sendikacı topluluğu gittik. İzmir'de konuşacaktık. 30 bin kişinin muhteşem bir yürüyüşü oldu. Vakur, kendinden emin, güçlü bir yürüyüş. Mitingde kürsüye 9 yaşında bir işçi çocuğu çıktı. Daha 2-3 kelime söyledi, başladı ağlamağa. Ama muhallebi çocuğu gibi ağlayıp da, konuşmasını kesmedi. Hem gözlerinden yaşlar akıyor, hem de konuşmasına devam ediyordu. Şöyle diyordu 9 yaşındaki işçi çocuğu: Ey işveren, senin de çocukların var. Onlar elbette okuluna araba ile gidip geliyor. Çeşitli oyuncaklarla oynuyor. Her türlü imkanları var. Ben onları çok görmüyorum. Fakat benim babam 30 sene ömür verdiği senin işyerinden atıldı. Ben ne oyuncak düşünüyorum, ne de araba düşünüyorum. Benim yarın evime ekmeğimi kim getirecek, kalemimi, defterimi kim alacak diye düşünüyorum. Sende insaf, sende vicdan yok mu? Hem ağlıyor, hem konuşuyordu.

"Arkadaşlarım, arkasından 18 yaşında bir genç kız çıktı. Çiçeği burnunda, daha ömrünün baharında idi. Elini kaldırarak, ey işveren, dedi, şu el 18 yaşındaki bir genç kız eline benziyor mu? Mekik dokumaktan elleri nasır bağlamıştır. Utanmıyorum, dedi, şeref duyuyorum bu ellerimle senin hanımının giydiği ipekli kumaşı dokuyorum. Evindeki halıları ben dokuyorum. Sana herşeyi ben veriyorum. Senden istediğim lüks değil, emeğimin hakkını istiyorum." (Türk-İş, İlkbahar Bölge Kurultayları, Diyarbakır, Samsun, Sivas, Eskişehir, Türk-İş Yay.No.88, Ankara, 1976, s.253-254)

Türk-İş tarafından 16 Haziran 1975 Pazartesi günü İzmir'de gerçekleştirilen bölgesel genel grev veya "Emeğe Saygı Direnişi", TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'un İzmir kentine elektrik veren ESHOT'ta şalteri indirmesiyle başladı. Şalterin bulunduğu yere basın mensupları alınmadı. Halil Tunç, şalterin indirilmesi sonrasında şu açıklamayı yaptı: "Grevimizin uygulanılmasına başlanılmıştır. Güvenlik tedbirleri bakımından hiçbir yabancıların fabrikaya girmesine ben müsaade etmedim. (...) Türk işçisi dayanışmanın en güzel örneğini gösterdi. İşçi, hakkını dayanışma içerisinde almanın bilincine ulaşmıştır."

Halil Tunç daha sonra genel greve katılan otobüs ve trolleybüs işçilerinin bulunduğu depoya gitti.

TÜRK-İŞ'e bağlı 24 mahalli sendika ve şube bu eyleme katıldı. İzmir'de elektriğin kesilmesiyle birlikte kent susuz ve elektriksiz kaldı. İzmir radyosu da yayınına ara verdi. Belediye otobüsleri, vapurlar ve banliyö trenleri durduğundan, kent-içi ulaştırma dolmuş

ve özel araçlarla sağlandı. TCDD'nin vagon ve lokomotifleri hangarlardan çıkarılmadı. THY'nin İzmir-İstanbul ve İzmir-Ankara seferleri de iptal edildi. Hastanelere acil olaylar dışında hasta alınmadı. Ancak hastalara yemek çıktı ve bakımları yapıldı. Doktorlara ise yemek çıkarılmadı. Büyük Efes Oteli'nde çalışanlar da 8 saatlik işbirakımına katıldılar. Bu nedenle TİSK Başkan Vekili Refik Baydur'un basın toplantısı bu otelde yapılamadı. Fabrikalarda üretim büyük ölçüde durdu.

Ege Bölgesi Sanayi Odası eylem sonrasında 16 Haziran 1975 genel greviyle ilgili bir anket düzenledi. Bu anketin sonuçları bir süre sonra yayınlandı. (Bu anketin sonuçları, Türk-İş'in 19.12.1975 gün ve 75/5788-29 sayılı genelgesi ekindedir.) Bu anketin sonuçlarına göre, İzmir'de imalat sanayiinde işveren sendikalarına üye 90 işletmede 24.300 işçi çalışıyordu. İzmir'de imalat sanayiinde çalışan tüm işçilerin sayısı ise 70 bindi. İmalat sanayiindeki 70 bin işçinin 36 bini sendika üyesiydi, 34 bini sendikasızdı. Sendikalı işçilerin 30 bini TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalara, 4576'sı DİSK'e bağlı sendikalara ve 1361'i de bağımsız sendikalara üyeydi.

Yalnızca imalat sanayiini kapsayan anketin sonuçlarına göre, 216 şirketin elektriği kesilirken, 17 şirketin elektriği kesilmedi. 4 şirketin elektriği 11:20'de geldi. 233 şirketin 203'ünde üretim durdu, ancak bakım ve temizlik işleri yapıldı. 30 şirkette ise hiç çalışma yapılmadı. İzmir'de imalat sanayiinde çalışan 70 bin işçinin 15.907'si genel greve tam olarak katıldı. 54.093 işçi ise bakım ve temizlik işleri yaptı. Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın tahminine göre, "İzmir'de Türk-İş'e bağlı işçilerin % 49'u greve katılmadı." Anket sonuçlarına göre, genel grevden kaynaklanan üretim kaybı 17,5 milyon lira oldu. Üretim yapılmamasına karşın 5,7 milyon lira ücret ödendi. Bu nedenle, sanayiciler, bölgesel genel grev nedeniyle toplam kayıplarının 23,1 milyon lira olduğunu ileri sürdüler.

Halil Tunç, 26 Haziran 1975 günü Türk-İş Yönetim Kurulu toplantısını açarken yaptığı konuşmada bu eylemi şöyle değerlendirdi:

"Türk İşçi Hareketi, İzmir'de uyguladığı eylem biçimi ile yakmamış, yıkmamış, devlet kuvvetlerine karşı işçileri kışkırtmamış, yasa sınırları içinde kalmış ve bazı gerçeklerin çıkarıcı, egemen çevrelerin gözleri önüne serilmesinde yardımcı olmuş. Elektrik kesilmesi nedeniyle yapılan suçlamalar yüzeyde kalmağa mahkumdur. İzmir'de sekiz saat süre ile hayatın durması sadece elektrikle olmamıştır. Otobüsler, trenler, vapurlar ve diğer hizmet işlemleri hep elektrikle mi yapılır? İşverenleri şaşkına çeviren ve çileden çıkaran gerçek de budur. Tam bir dayanışma ve disiplin şuuru içinde hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması için yapılan birtakım girişimlere en etkili cevabı veren İzmirli işçi kardeşlerime, sendikacılara ve İzmir halkına huzurlarınızda bir kez daha minnet ve şükranlarımı arz etmek istiyorum." (Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç'un 26.6.1975 Günlü Yönetim Kurulunu Açış Konuşması, Ankara, 1975, s. 3)

Genel grev nedeniyle basına yansıyan bir işten çıkarma olmadı. Genel grev sonrasında 200 dolayında kişinin ifadeleri alındı. Daha sonra, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Kimya Sanayii İşverenler Sendikası, İzmir Basma Fabrikası A.Ş. ve İzmir Pamuk Mensucatı T.A.Ş.'nin başvurusu üzerine, İzmir 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nde 133 sanık hakkında dava açıldı.

Dava 18 Mayıs 1977 günü karara bağlandı. 36 sanık, grev yasağı kapsamındaki bir işyerinde grev yaptıkları için, altışar ay hapse ve 500'er lira ağır para cezasına çarptırıldı. Hapis cezaları bir günü 20 liradan ağır para cezasına çevrildi. Ertuğrul Bulmamış, Faruk Akarkarasu, Kazım Baykutaalp, Çetin Göçer, Turan Laçın, Faruk Barut, Ali Demirkan, Orhan Saldıran ve İ.Ethem Ezgü, sekizer ay hapse ve onbiner lira ağır para cezasına çarptırıldı.

Ancak bu cezalar tecil edildi. Bir sanık, altı ay süre ile hapse ve 500 lira ağır para cezasına çarptırıldı. Onun hapis cezası da para cezasına çevrildi. Diğer sanıklar ise beraat etti. (TİSK, *İşveren Dergisi*, Ağustos 1977, s.13-16)

Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, İzmir genel grevini, Türk-İş'in 1-2 Kasım 1975 günleri düzenlediği İzmir Bölge Kurultayı'nda yaptığı konuşmada şu şekilde değerlendirdi:

“İzmir işçisi bir süre önce hâlâ yankılarını sürdüren haysiyetli, olgun direnişi de İzmir’de gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan İzmir işçileri ne kadar övünse yeri vardır. İzmir’de bulunmanın, birçok tarihi yeri yanında, işçi hareketleri bakımından da yerinin unutulmayacağını sanırım. İnşallah, bu kurultayda, İzmir’de, işçi hareketi bakımından unutulmayacak kurultaylardan bir tanesi olur. Muhterem arkadaşlarım, İzmir’de bir süre önce büyük bir olgunlukla başardığımız direnişten söz etmişim. İnanın ki direnişin yankıları hâl sürmektedir. İzmir işçisi Türk işçi hareketinin özgürlüğe, işçi haklarına saygıya, toplumun meselelerine bakışı açısından büyük bir imtihan verdi, bizlerin yüzünü ağarttı. Bu bakımdan Türk işçilerinin, İzmir işçilerine ayrı bir şükran ve teşekkür borcu var. Bunu da burada ifade etmekten ayrıca mutluluk duyuyorum.” (Türk-İş, *Sonbahar Bölge Kurultayları, Adana, İzmir, İstanbul*, Türk-İş Yay.No.89, Ankara, 1976, s.90)